

Mark Kinzer lezing 19 november 2016

Lezing: “Voorstellen voor een nieuw canoniek verhaal bij Mark Kinzer” door Daniël Drost

Inleiding

In 1909 publiceerde de bekende rabbi Solomon Schechter het boek ‘Some aspects of rabbinic theology’. De titel en de aanpak van het boek waren meteen al omstreden. Bestaat er wel zoiets als rabbijnse theologie? Het jodendom zet toch in bij de concrete geboden? Het gaat toch om het op de juiste manier leven naar de geboden, om orthopraxie i.p.v. orthodoxie? Het denken in concepten die daar eventueel uit naar voren komen is geen rabbijnse bezigheid, eerder een christelijke. Schechter wist waar hij mee bezig was, want in zijn introductie schrijft hij dat ‘de oude rabbi’s schenen te denken dat een religie echt gezond is als ze een theologie heeft zonder dat ze zich daar al te veel van bewust is.’

Waar we nu boekhandels vol met toegankelijke boeken over het jodendom, praktisch, theoretisch, op populair niveau of juist theoretisch halachisch kunnen vinden, was dit rond het begin van de twintigste eeuw een ander verhaal. De boeken die er te vinden waren, waren voor de niet ingewijde lezer of te ontoegankelijk qua inhoud of te ontoegankelijk qua taal, want niet geschreven in het Engels of Jiddisch, maar in het Hebreeuws. Schechter was een pionier die nieuwe grond probeerde te ontginnen, door de rijkdom van het Joodse leven voor het brede publiek toegankelijk te maken. Dat hij daarin soms vormen koos die afweken van het gangbare (in plaats van een joodse misschien een meer christelijke benadering koos) en daarbij kritiek opriep, zij hem in retrospectief van harte vergeven. Omdat we zien wat zijn eerste tastende poging voor gevolgen heeft gehad: de eerder genoemde boekhandels vol toegankelijke, Engelstalige, literatuur over het joodse leven.

Vanmiddag ga ik met jullie kijken naar de voorstellen van Mark Kinzer, een messias belijdende Jood, over wie ik zo wat meer zal gaan zeggen. Joods als hij is zet hij niet in op een theologie van het messiasbelijdend jodendom, of iets dergelijks, maar met name op de ecclesiologie: de praktijk van het kerk-zijn en de reflectie daarop.

Maar net als Schechter wordt Kinzer gedwongen nieuwe vormen te vinden. De titel van deze lezing: “Voorstellen voor een nieuw canoniek verhaal bij Mark Kinzer” klinkt in die zin niet joods. En dat laat meteen het problematische zien van de context waarin Kinzer messias belijdend kerk-zijn probeert vorm te geven. Ik hoop dat we over een aantal jaar in retrospectief, net zoals bij Schechter, kunnen zien: ja, het waren eerste, tastende pogingen, maar zonder dat waren we niet gekomen waar we nu zijn.

Wat is die problematische context waarin Kinzer zijn werk doet?

Een context waarin andere canonieke verhalen dominant zijn, waarin (vanuit christelijke kant) geen plaats is voor Gods doorgaande handelen met Israël, als deel van de kerk en daarbuiten. Of waarin (vanuit Joodse kant) messiasbelijdende joden gezien worden als verraders of nep-joden, in ieder geval niet als deel van het praktiserend jodendom.

De term canoniek verhaal is een vertaling van Kendall Soulen's *canonical narrative*, wat al uitgebreid aan de orde is geweest. Het gaat om het grote verhaal wat naar voren komt uit onze lezing van de bijbel, en dit verhaal komt terug in preken, kinderbijbels, zondagsschool onderwijs, etc., etc.

Vanuit de narratieve theologie weten we dat *narratives*, narratieven of verhalen, niet zomaar verhalen zijn, maar dat ze ons leven, onze identiteit, vormgeven. Het bepaalt hoe we onszelf zien en hoe we daarom in het leven staan. Het canonieke verhaal is niet zomaar een lezing van de bijbel, maar een lezing die bepaalt hoe wij onszelf zien als individuele gelovige, als gemeente en als kerk, ten opzichte van God, de wereld, maar ook ten opzichte van Israël.

We kunnen Israël benaderen als een aparte locus binnen de systematische theologie, net zoals bijvoorbeeld christologie, eschatologie en ecclesiologie, waarbij we dan met z'n allen constateren de laatste tijd te weinig aandacht aan de locus, aan het thema, Israël te hebben gegeven. Bij deze de oproep om dat dan toch meer te doen!

Soulen, en ook Kinzer, beseffen dat dit geen zoden aan de dijk zet. Zolang het overkoepelende kader, de bril waarmee we alles lezen, niet veranderd is, gaat meer of minder aandacht voor een thema geen echte verandering brengen. Het canonieke verhaal moet veranderen, waardoor we een lezing krijgen die optimaal recht doet aan het verhaal van de bijbel en aan onze context. Dat dit gevolgen heeft voor onze hele systematische theologie moge duidelijk zijn. Dat maakt het ook spannend en kan ons het gevoel geven dat we ons op glad ijs begeven.

Wat elke joodse en christelijke theoloog aangeeft die zich verhoudt tot de joods-christelijke dialoog, of christelijke theologie over Israël, wil ik hier ook benadrukken. Als we ons bezig houden met een theologie van Israël, doen we dat misschien omdat we geroepen zijn ons te verhouden tot het volk van God. Misschien zijn we geraakt door het onrecht wat de kerk en verkeerde theologie het joodse volk aangedaan hebben door de eeuwen heen. De effecten van een goede Israël theologie hebben echter niet alleen betrekking op Israël en het jodendom, maar bovenal op onszelf: het helpt ons om meer waarachtig kerk te zijn en Jezus te volgen als onze Heer.

In haar inleiding op *Israel's Messiah and the People of God*, haalt Jennifer Rosner Franz Rosenzweig aan.¹ In zijn klassieker *Stern der Erlösung* (de ster van de verlossing) beschrijft hij jodendom en christendom als een ster en het licht dat deze uitstraalt. Het jodendom is daarbij de brandende kern van de ster, die de waarheid laat voortbestaan door zelf voort te bestaan. Het christendom zijn de stralen die licht en warmte naar de omgeving doorgeven. Het christendom is daardoor missionair (uitstralend) en het jodendom meer gericht op waarachtige zelf handhaving (de brandende kern). Zonder het jodendom loopt het christendom volgens Rosenzweig de volgende risico's: '*Dus zijn het gevaren waar het christendom nooit bovenuit komt: spiritualisering van het begrip God, apotheosering van het begrip mens, panentheisering van het begrip wereld.*'²

Rosner interpreteert dat als volgt: met andere woorden: het christendom loopt het risico God te temmen, de mens op een voetstuk te plaatsen en te doen alsof de wereld al hersteld is.

Kendall Soulen haalt in *The God of Israel and Christian Theology* Dietrich Bonhoeffer aan, die in andere woorden iets vergelijkbaars zegt. In zijn brief aan Eberhard Bethge van 5 mei 1944 schrijft Bonhoeffer:

¹ Mark Kinzer, *Israel's Messiah and the People of God*, p xxiv

² Franz Rosenzweig, *De Ster van de Verlossing*, p 467, 468

*Wat is 'religieus' interpreteren? Ik zie het als een metafysische en individuele wijze van spreken en zowel het een als het ander maakt kortsluiting, zowel met de Bijbel als met de moderne mens.*³

Als christenen, en misschien nog meer als protestanten, lopen we het risico, het geloof, het evangelie, enerzijds te vergeestelijken (we maken een sterk onderscheid tussen dat wat geestelijk en dat wat materieel is, waarbij geestelijk goed en diep is, en materieel slecht en oppervlakkig) en anderzijds te individualistisch op te vatten (het goede nieuws gaat vooral over mij en God). Wat we geloven en wie we zijn wordt dan ongrijpbaar, geestelijk, dualistisch, of zoals Henk Bakker (de baptisten hoogleraar aan de VU) dat ooit genoemd heeft: we lijden dan aan ecclesiologisch docetisme.

Een bijbelse Israëltheologie, waarin Gods uitverkiezing van Israël en zijn voortgaande handelen met zijn volk centraal staat, doet niet alleen recht aan Israël, maar helpt ons bovenal onze typische christelijke valkuilen te voorkomen en daardoor waarachtiger en bijbelsker kerk te zijn.

En dat is precies waar Mark Kinzer op insteekt: op de ecclesiologie, op het kerk zijn als Jood en heiden die samen de Messias volgen.

Maar voordat die concrete praktijk van kerk-zijn als Jood en heiden er daadwerkelijk is, moet er theologisch wel wat puin geruimd worden, volgens Kinzer.

In deze lezing wil ik Kinzers voorstel voor een nieuw canoniek verhaal presenteren door met name de lijn te volgen van zijn boek *Post-Missionary Messianic Judaism*. Ik zal afsluiten met de vraag wat dit ons oplevert aan inzichten, aan vragen en aan opdrachten.

Het boek *Post-Missionary Messianic Judaism* is gepubliceerd in 2005 door de toen al oudgediende Mark Kinzer. Het boek is een weerslag van zijn jarenlang denkend en biddend, zoeken en tasten naar Gods plannen met Israël en de kerk, zoals dit uit de bijbel naar voren komt, en daarom ook hier en nu vorm zou mogen krijgen.

Mark Kinzer is als rabbi betrokken bij Zera Avraham in Michigan. Tegelijkertijd is hij academisch theoloog: hij is rector geweest van het Messianic Jewish Theological Institute en adjunct professor Jewish Studies aan Fuller Theological Seminary. Die betrokkenheid op het concrete gemeente leven én de academische reflectie erop is beide terug te vinden in zijn werk.

Kinzer begint zijn boek door in de inleiding de term post-messianic judaism uit te leggen. Ik blijf die term in het Engels gebruiken. Hij is te vertalen als 'een vorm van messiasbelijdend jodendom die zending naar het joodse volk voorbij is'. Omdat dit nogal een mond vol is, gebruik ik de Engelse term in de rest van dit verhaal.

Het is een term die veel verwarring kan oproepen. Kinzer omschrijft het als volgt:

1. Post missionary messianic judaism roept messiasbelijdende joden op een praktiserend joods leven te leiden, en wel als een daad van verbondstrouw i.p.v. als een verkapte zendingsmethode.
2. Post missionary messianic judaism omarmt het joodse volk en haar religieuze traditie (concreet de rabbijnse traditie van misjna en talmoed), en ontdekt in Israël de aanwezigheid van God en de messias.
3. Postmissionary messianic judaism dient de kerk uit de heidenen door haar te verbinden met de fysieke nakomelingen van Abraham, Isaak en Jakob, waarbij ze de identiteit van de kerk bevestigt: als een uitbreiding van het volk Israël naar andere volken.

³ Kendall Soulen, *The God of Israel and Christian Theology*, p 17. Vertaling uit Dietrich Bonhoeffer, *Verzet en overgave*, Ten Have 2003, p 281

Deze omschrijving vind ik al redelijk spannend worden en kan voor degene die niet bekend is met het werk van Kinzer, nogal uit de lucht komen vallen. Voor Kinzer zelf komt zijn visie niet zomaar uit de lucht vallen, maar komt het op uit het bijbels verhaal, en ik hoop dat ik dit kan laten zien.

Hoe leest Kinzer de bijbel dan? (hierover gaat hoofdstuk 1 in zijn boek)

Dat is de vraag naar hermeneutiek. Hermeneutiek is de vaardigheid om woorden te geven aan hoe we een bepaalde tekst nu precies lezen. Je hebt de tekst die ontstaan is in een bepaalde situatie en je hebt de lezer of lezers in een andere bepaalde situatie. Hoe kwam de tekst tot stand, hoe is 'ie toen begrepen, hoe is 'ie door de eeuwen heen geïnterpreteerd en hoe lezen wij de tekst in het hier en nu?

Kinzer gaat hier zorgvuldig te werk en wijst op drie punten:

- De tekst van het Nieuwe Testament ontstond in een heel andere situatie dan waarin wij als lezers nu zitten. Als je bijvoorbeeld alleen al kijkt naar de kerk: in de tijd van het N.T. was die grotendeels Joods, nu kom je er nauwelijks een Jood tegen.
- Elke lezing brengt, ten tweede, ook ethische consequenties met zich mee. Als voorbeeld: een vervangingsleer-achtige lezing heeft geleid tot veel dogmatisch en fysiek geweld tegen het joodse volk. Als we een lezing van de tekst kiezen die tot geweld of onderdrukking leidt, dan zijn we verkeerd bezig. We zijn dus geroepen een lezing te kiezen die recht doet aan de lijn van het goede nieuws van de bijbel.
- Belangrijk is, ten derde, de rol van geschiedenis. Sinds de sluiting van de canon zijn er bijna 2000 jaar voorbij gegaan. 2000 jaar geschiedenis, die geleid heeft tot de situatie waarin we nu zitten. Wat was daarin Gods handelen? Of hoe is überhaupt Gods handelen in de geschiedenis te duiden? Dat is een theologische vraag, zegt Kinzer: als we het nieuwtestamentisch onderwijs over het joodse volk, joods leven en de kerk goed proberen te duiden, welke historische gebeurtenissen moeten we dan meenemen in onze hermeneutische bril, in de manier waarop we de teksten lezen? Kinzer noemt er zes:
 1. Het verdwijnen van een zichtbare, joodse aanwezigheid in de kerk
 2. Het overleven en de ontwikkeling van het joodse volk en het rabbijnse jodendom
 3. Het ontstaan van anti-judaïsme in kerk en christelijke theologie
 4. De Shoah, de industriële vernietiging van zes miljoen joden in de bossen en gaskamers van het Derde Rijk
 5. De terugkeer van het joodse volk naar het land Israël
 6. Het ontstaan van de messiasbelijdende beweging in de tweede helft van de twintigste eeuw.

Al deze gebeurtenissen vragen om theologische reflectie, en Kinzer ze mee in zijn lezing van de bijbelse teksten. Dit is in het kort Kinzers hermeneutiek: zijn bril waarmee hij de bijbel leest: aandacht voor de context, de ethische consequenties en de geschiedenis van kerk en Israël.

In hoofdstuk 2 laat Kinzer zien hoe het Nieuwe Testament duidelijk maakt dat ook Joden die in Jezus geloven, blijvend geroepen zijn zich te houden aan de wetten die hen zijn toevertrouwd. Er wordt vaak gedacht dat de christelijke boodschap is dat we als christenen vrij zijn van de wet, d.w.z. vrij van het houden van de wet van Mozes. Kinzer laat d.m.v. een grondige lezing van het Nieuwe Testament zien dat er een onderscheid is tussen christenen uit de joden en christenen uit de volken. Joden blijven geroepen zich aan de geboden te houden. Gelovigen uit de heidenen niet. Samen vormen ze toch één gemeente, één kerk, die één Heer aanbidt. Kinzer zegt terecht dat dit vergaande theologische consequenties heeft. De rest van het boek is daar eigenlijk een uitwerking van.

Hoe zit het met Gods verbond met zijn volk Israël? In hoofdstuk 3 laat Kinzer zien dat het Nieuwe Testament duidelijk laat zien dat Gods verbond een doorgaand verbond is. Hoewel Kinzer heel het Nieuwe Testament grondig doorleest (en dit levert veel mooie dingen op) is zijn lezing van Romeinen 9-11, de klassieke tekst over Gods trouw aan Israël, belangrijk om even aan te halen.

De klassieke lezing van Romeinen 9-11, waar het gaat over een gedeeltelijke verharding die over Israël is gekomen, ziet die verharding als een straf van God.

Er zijn ook uitleggers, en Kinzer sluit zich hierbij aan, die de verharding van Israël, 'zodat de heidenen naar binnen konden gaan', niet zien als een straf maar als Gods heilshistorisch handelen. Met andere woorden, Israëls verharding is een delen in het lijden van Christus, zodat Gods verlossende werk voor de wereld gerealiseerd kan worden.

Wat betekenen deze twee punten dan? Als Joodse christenen geroepen blijven de wet te onderhouden en als Gods verbond met Israël nooit verbroken is, wat betekent dit voor kerk en Israël? Hoe kan er een kerk ontstaan waarin een gedeelte joods is en een gedeelte uit de volken, een gedeelte de wet van Mozes praktiserend en een gedeelte niet?

En hoe zit het dan met Israël, waarvan een gedeelte Jezus erkent als messias, maar een groot gedeelte niet?

Hier komen we, in hoofdstuk 4, bij de ecclesiologie; de theorie en praktijk van het kerk zijn.

Kinzer gebruikt de term 'bilaterale ecclesiologie in solidariteit met Israël.' (tweezijdig)

De kerk, de ecclesia (de term die Kinzer gebruikt) is in Jezus Christus één. Maar ze heeft twee onderscheiden groepen in zich: de gelovigen uit de Joden, die zich houden aan de wetten van Mozes, en de gelovigen uit de volken, die dit niet doen.

De gelovigen uit de joden blijven Jood en blijven deel van het Joodse volk. Door de kerk, waar gelovigen één zijn (jood en heiden) zijn de gelovigen uit de volken verbonden met 'heel' Israël.

Kinzer werkt opnieuw de bijbelse teksten door en laat zien hoe in de kerk van het Nieuwe Testament deze twee groepen duidelijk onderscheiden aanwezig waren.

In de rest van PMJ geeft Kinzer aandacht aan het christelijke antijudaïsme (The Christian no to Israel) en aan het gegeven dat als christen zijn betekende het opgeven van je joods zijn, een joods nee tegen de heidense Jezus eigenlijk een joods ja tegen Gods verbondstrouw was, en indirect ook een ja tegen de Joodse messias. Kinzer ziet daarom de messias aanwezig in het joodse volk, op een verborgen manier. Hij vindt de rabbijnse traditie daarom ook waardevol voor vragen over de praktijk van het messiaans joodse leven.

De contouren van een nieuw canonic verhaal beginnen zo langzaam helder te worden. Het klassieke canonic verhaal zoals Soulen 'm schildert, kennen we:

- Schepping
- Val
- Verlossing
- Herstel/ voltooiing

Of zoals, meen ik, Berkhof het verwoordde: God probeerde het met een tuin, een boot, een volk en toen kwam Jezus.

Het volk Israël is in beide modellen slechts een middel tot een doel. Als Jezus er is, als de kerk er is, verliest Israël haar bestaansrecht. Economische vervangingsleer noemen we dat.

Kinzer leidt ons naar een canoniek verhaal waarin God hemel en aarde schept, Israël en de volken creëert, Israël uitverkiest, de wet en de beloften geeft, om zo ook de volken te bereiken. Als een eersteling is daar de kerk, waarin Jood en heiden verzoend zijn in Jezus Christus. Een kerk die in Kinzers verhaal een verbindende schakel is tussen Israël en de volken. Bilateraal. Tweezijdig.

Bij elk ecclesiologisch verhaal, hoe mooi en inspirerend ook, moet de vraag gesteld worden: *waar is die kerk dan die jij ons zo mooi voor ogen schildert?*

En hier komen we precies bij het pionierskarakter van Kinzers werk: die is er nog niet zo. Kinzer heeft een glimp opgevangen van hoe het kan zijn, opkomend uit het bijbels verhaal en als roeping voor deze tijd. Hij heeft wel een punt op de horizon en voorstellen voor hoe we misschien eerste stappen zouden kunnen gaan nemen in het uitleven van deze bilaterale vorm van kerk zijn.

Om een beeld te geven van hoe de eenheid van de kerk uit de joden en de kerk uit de heidenen vorm zou kunnen krijgen verwijst hij naar de katholieke kerk.⁴

- De katholieke kerk is ten eerste heel goed in diversiteit in eenheid. Ja, er zijn verschillende ordes en stromingen, maar ze zijn onderdeel van één kerk
- Wat de katholieke kerk ook goed begrepen heeft, volgens Kinzer, is de nadruk op de eucharistie, de maaltijd van de Heer. Uit de apostolische geschriften komt het beeld naar voren dat de maaltijden de eenheid laten zien en vieren. Het samen eten van joden en heidenen in de kerk zagen de apostelen als een ultieme viering van de nieuwe werkelijkheid die aangebroken was in Jezus.

Dat is dan ook waar Kinzer in zijn kerk probeert in te zetten: in het vieren van de maaltijd van de Heer, als een beeld en viering van de eenheid in Christus.⁵

Hij ziet ook een punt op de horizon voor kerken die vooral bestaan uit gelovigen uit de volken, hoe kunnen die alvast praktische stappen gaan nemen? Kinzer noemt er drie (en hier komen we bij onze opdrachten):

- Kerken kunnen hun leden kennis en liefde voor het joodse volk en het jodendom bij brengen
- Je moet een plan hebben als kerk: als er een jood tot geloof komt in je kerk, wordt ie dan gewoon een gelovige uit de volken? Of kunnen we ook vorm geven aan het 'gelovig zijn uit de joden'? Hoe dan? Is er ruimte voor messiasbelijdend jodendom, praktiserend, binnen jouw kerk? En zo niet, hoe kun je die ruimte creëren? Of is er een messiasbelijdende gemeente in de buurt waar hij of zij terecht kan?
- En dat leidt tot het volgende punt: vier je de eenheid (in diversiteit) met messiasbelijdende joodse gemeenschappen? Op plaatselijk, landelijk of internationaal niveau?

Mark Kinzer schetst in PMJ een adembenemend plaatje van hoe de kerk (gelovigen uit de joden en uit de volken) vorm kan krijgen en zich verbonden kan weten met heel het volk Israël. Zoals ik al eerder aangaf is hij een pionier. Hij zoekt en tast, soms misschien te voortvarend, soms wellicht te voorzichtig.

Als je het belang inziet van een constructieve Israël theologie, en dat is waarschijnlijk de reden waarom u/ jij hier zit, dan vallen er bij het lezen van Kinzers boek een aantal dingen heel erg op hun plek. Maar het levert ook de nodige vragen op, laat ik er een paar noemen:

⁴ Mark Kinzer, *Israel's Messiah and the People of God*, p 189

⁵ Zie ook *Soteria*, 32, nr. 2, 2015, p 39,40

- Klopt Kinzers lezing van het Nieuwe Testament, met name de verschillende roeping/ verantwoordelijkheden van christenen uit de joden en christenen uit de volken?
- Hoe vieren we de eenheid (volgens Paulus de kern van het evangelie) binnen die diversiteit dan?
- Wat betekent het precies dat Jezus in het Jodendom aanwezig is op een verborgen manier? Wat betekent dat voor onze christologie? En hoe moeten we die aanwezigheid duiden? Soteriologisch? Gaat die aanwezigheid over 'redding' en 'heil'? Of gaat het over iets anders? Wat dan?
- De uitverkiezing van Israël is vanuit calvinistische hoek overgegaan op de individuele uitverkiezing van gelovigen. Kortom, er is een overstap gemaakt van een ecclesiologische en missiologische categorie (uitverkiezing tot heil van de volken) naar een soteriologische categorie (uitverkiezing als redding van de individuele zondaar). Wat zegt Kinzers model over uitverkiezing?
- Kunnen we nog wel iets met Luthers nadruk op vrijheid van de wet? Of blijkt hij Paulus structureel verkeerd begrepen te hebben?
- Je zou Jeremia 29:7 (zoek de vrede van de stad waarheen ik jullie weggevoerd heb, want in haar vrede is jullie vrede) als een oproep tot missionair aanwezig zijn in de diaspora kunnen zien. Veel christenen hebben die tekst de laatste tijd weer zo opgepakt. Wat betekent het post-missionary aspect voor een missionaire houding van de kerk, iets wat toch in het kern DNA van de christelijke gemeente zit? Ga je in elke situatie kijken of je met een jood of heiden te maken hebt?
- Tot slot een praktische vraag: Hoe kunnen we dit canoniek verhaal integreren in onze kinderbijbels, zondagscholen, preken op zondag en studies in de gemeente? Wat is daarvoor nodig?

Ik heb geprobeerd Kinzers voorstel voor een nieuw canoniek verhaal te schetsen. Ik gaf al aan: het denken in een canoniek verhaal is niet heel joods, eerder christelijk. Toch is het voor nu nodig, omdat we (als kerk uit de joden en uit de volken) veranderd moeten worden in ons *denkkader*. Dat ik eindig met een aantal vragen is misschien weer meer Joods, en in die zin doe ik toch een beetje recht aan het Joodse karakter van Kinzers werk, denken jullie niet?